

LUMILE FANTASTICE ȘI VALORIFICAREA LOR METODICĂ APLICAȚII PENTRU CLASA A IV-A

Drd. Smărăndița-Elena COSTIN
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Abstract: *In this study, we will analyze how fantasy literature for children is methodologically exploited in the textbooks approved by the Ministry of Education for the fourth grade. We have chosen the fourth grade as a case study because the growing interest of children in the latter part of primary school in magical worlds and fantastical creatures is psychologically motivated. The fourth grade is particularly the temporal interval in which students finalize their linguistic acquisitions, so the complexity of fantasy literature is no longer an impediment in the process of comprehending the particularities of a narrative text. We will also analyze the preferences of manual and auxiliary authors regarding the selection of texts from contemporary and traditional canonical literature. The analysis will focus on the didactic approaches to these texts.*

Keywords: *fantasy, story, modern methods, theory of multiple intelligences, ludic perspective*

1. *Fantasy* – un gen marginal? Repere conceptuale

Esența literaturii *fantasy*, deși considerată un gen liminal, *light*, care nu presupune dificultăți hermeneutice, constituie, în contextul cultural contemporan, un ingredient fundamental în procesul de conștientizare a interdependenței, despre care vorbea Marcel Brion, dintre fantastic și evoluția mentalității umane: „Fantasticul este în același timp durabilul și pururi schimbătorul, ceea ce se leagă mai strâns decât orice de rădăcinile gândirii omenești și oglindește cel mai bine evoluția și metamorfozele acestei gândiri.”¹ O idee similară întâlnim și la criticul Alexandru George, care, în prefața antologiei *Masca. Proză fantastică românească*, volumul I, susține că:

„Literatura fantastică... datează din timpuri imemorabile – și, deci... am putea spune că le precede pe toate celelalte, ea corelându-se în modul cel mai firesc cu însăși capacitatea de fantazare a minții omenești, indiferent de faptul că adevărata consimțire a termenului s-a efectuat mult mai târziu.”²

Unii cercetători consideră că la baza literaturii *fantasy* stau mai multe forme de alteritate (vise, mituri, legende, povești, arta în genere) care, de-a lungul timpului, au avut rolul de a hrăni nevoia de o *a doua prezență* a omului. Nu e de mirare că aceste activități realizate în afara spațiului normat sunt în strânsă legătură cu nevoia dintotdeauna a omului de a se *transpune*, de a accede la spații și forme ontologice inaccesibile în contextul normalității sale cotidiene: „Literatura *fantasy* se bazează

¹ Marcel Brion, *Arta fantastică*, traducere și postfață de Modest Morariu, București, Editura Meridiane, 1970, p. 7.

² *Masca. Proză fantastică românească*, vol. I, prefață și antologie de Alexandru George, București, Editura Minerva, 1982, p. V.

pe tradiția veche de când lumea a istorisirii.”³ Astfel, se poate confirma că „fantasy embodies radical revelations of the human psyche.”⁴

Considerată o ramură a fantasticului (< gr. veche *phantastikos* înseamnă „plăsmuire, neobișnuit”, rezultat al fanteziei), literatura fantasy a fost, de cele mai multe ori, pusă în oglindă cu o serie de trăsături ale fantasticului, pe care, într-o proporție mai mică sau mai mare, le îndeplinește. În acest sens, o importantă considerație o face J.R.R. Tolkien, considerat părintele literaturii *fantasy*, autorul celor mai reprezentative opere ale genului, *Hobbitul* și *Stăpânul inelelor*, în celebrul studiu *On Fairy Stories*: „I am thus not only aware but glad of the etymological and semantic connexions of fantasy with fantastic: with images of things that are not only «not actually present», but which are indeed not to be found in our primary world at all, or are generally believed not to be found there.”⁵

Pe de o parte, fantasticul a fost perceput ca „tout ce qui est lié à la fantaisie, à l’imagination, et surtout à leurs expressions extrêmes, à leur activité libre et leurs produits les plus purs.”⁶ Spre aceeași direcție a contopirii dintre fantastic și fantezie se orientează și definiția oferită de Adrian Marino, în *Dicționar de idei literare*: „În realitate, fantasticul nu-și poate lua zborul decât din mijlocul fanteziei, singura care-l produce, legitimează și impune ca produs estetic specific.”⁷ Utilizarea excesivă, aproape niciodată contextualizată, a termenului „fantastic”, a contribuit la introducerea înțelesului acestuia într-un malaxor lingvistic, care, nu de puține ori, a contaminat și unele discursuri critice, cum ar fi cel al lui Hubert Matthey, unul dintre primii teoreticieni ai fantasticului, care pune în relație de identitate fantasticul cu miraculosul și supranaturalul: „Vom numi miraculoase, fantastice și supranaturale, fenomenele excepționale și inexplicate, faptele reale sau reprezentările iluzorii care ne frapază prin realitatea lor și care ne apar în contradicție cu ansamblul legilor cunoscute ce guvernează lumea exterioară, obiectivă, sau lanțul reprezentărilor noastre subiective.”⁸ Pe de altă parte, fantasticul a fost considerat o categorie estetică, cu aceleași roluri și determinări la nivelul imaginarului ca ale altor categorii estetice consacrate – sublimul, feericul, macabru, grotescul etc.: „[...] fantasticul constituie o categorie estetică autosuficientă, istoricește importantă.”⁹ Tzvetan Todorov considera că stabilirea caracterului fantastic al unui text literar rezidă în modul de receptare a cititorului, responsabil de natura legăturii cu lumile cu care intră în contact. În cazul în care cititorul găsește, în spatele întâmplărilor, motive ce țin de

³ John H. Timmerman, *Other Worlds: The Fantasy Genre*, Ohio, Bowling Green University Popular Press, 1983, p. 27.

⁴ Peter Hunt, *An Introduction to Children’s Literature*, Oxford-New York, Oxford University Press, 1994, p. 184.

⁵ J.R.R. Tolkien, *On Fairy Stories*, 1938, <https://coolcalvary.com/wp-content/uploads/2018/10/on-fairy-stories1.pdf>.

⁶ Pierre Jourde et Paolo Tortonese, *Visages du double*, Paris, Nathan, 1996, p. 35.

⁷ Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, București, Editura Eminescu, 1973.

⁸ Hubert Matthey *apud* *Proză fantastică franceză*, vol. I, antologie și prezentări de Irina Mavrodin, București, Editura Minerva, 1982, p. 77.

⁹ Evangelos Moutsopoulos, *Categoriile estetice. Introducere la o axiologie a obiectului estetic*, traducere de Victor Ivanovici, introducere de Constantin Noica, București, Editura Univers, 1976, p. 78.

raționalitate, atunci nu fantasticul este cel care domină, ci straniul. Dacă cititorul este introdus în text pe filiera supranaturalului, este vorba despre tărâmul miraculosului¹⁰.

O delimitare conceptuală transparentă și necesară se impune odată cu afirmarea vocilor percutante ale lui Georges Pierre Castex și Roger Caillois, critici literari de origine franceză, nume de referință pentru scena culturală a secolului al XX-lea și nu numai. Cu toate că prelucrează diferit conceptul de „fantastic”, cei doi teoreticieni ajung la o concluzie comună: fantasticul presupune intervenția brutală, tulburătoare, în universul obișnuit, menită să schimbe cursul firesc al vieții. Castex consideră că „[fantasticul] se caracterizează printr-o intruziune brutală a misterului în cadrul vieții reale.”¹¹ În siajul definiției lui Castex, Roger Caillois consemna, în studiul introductiv al *Antologiei nuvelei fantastice*, apărută la Editura Univers, 1970, denumit *De la basm la povestirea științifico-fantastică*, următoarele aspecte referitoare la climatul *heterotopic* instaurat prin năpustirea supranaturalului în trama realității (de bună seamă, termenul este împrumutat de la Michel Foucault care, în prelegerea *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*, susținută în 1967, definește *heterotopiile* ca „places which are something like counter-sites, a kind of effectively enacted utopia in which the real sites, all the other real sites that can be found within the culture, are simultaneously represented, contested, and inverted”¹²): „Fantasticul vedește un scandal, o ruptură, o irumpere insolită, aproape insuportabilă în lumea reală [...] în fantastic, supranaturalul apare ca o ruptură a coerenței universale.”¹³

Astfel, fantasticul pare să împrumute ceva din dualitatea calului troian: se camuflează perfect în cadrul pe care urmează să-l dezică de toate legile raționalității, învață codurile de semnificare ale lumii dominate din umbră și, când toate elementele (diegetice, naratologice, de recuzită etc.) sunt pe punctul de a se armoniza fără rest, se desfac „vintrele” calului troian, din care ies, fără niciun fel de avertisment, saltimbancii iraționalului. Despre fățarnicia fantasticului vorbește și Louis Vax, filosof francez, fost profesor la Facultatea de Litere din Nancy: „Le récit fantastique aime nous présenter, habitant le monde réel où nous sommes, des hommes comme nous, placés soudainement en présence de l’inexplicable.”¹⁴ Teoretizările care vizează dublul regim al scenariului textelor fantastice nu sunt deloc puține și au ca epicentru, de cele mai multe ori, falia generată de inaderența lumilor care se ciocnesc inevitabil, după cum sesizează Maria-Ana Tupan, critic și istoric literar, care, în prefața antologiei *Proza fantastică americană*, constată: „Fantasticul se naște tocmai din comunicarea incidentală a două ordini ontice diferite, din care una este cea familiară, percepută și verificată empiric și rațional, în vremea ce cealaltă reprezintă

¹⁰ Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, în românește de Virgil Tănase, prefață de Alexandru Sincu, București, Editura Univers, 1973, pp. 59-76.

¹¹ Pierre Georges Castex, *Le Conte Fantastique de Nodier à Maupassant*, Paris, José Corti, 1951, p. 8.

¹² Michel Foucault, *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*, 1967, translated from French by Jay Miskowicz, <https://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf>.

¹³ Roger Caillois, *De la basm la povestirea științifico-fantastică*, studiu introductiv la *Antologia Nuvelei Fantastice*, București, Editura Univers, 1970, p. 14.

¹⁴ Louis Vax, *L'art et la littérature fantastique*, Paris, PUF, 1963, p. 5.

Necunoscutul, haosul, stihinicul, alteritatea desăvârșită a umanului... ”¹⁵ Dacă Maria-Ana Tupan vorbește despre două ordini diferite care se intersectează în universul fantastic, Sergiu Pavel Dan pune în atenție două tipuri de realități, din osmoza cărora se catalizează filigranul fantastic: „realul *verosimil* și realul *supranormal*.”¹⁶

O inventariere riguroasă a perspectivelor asupra literaturii fantasy și SF este realizată de Marius Conkan în capitolul „Lumi alternative” din *Enciclopedia imaginariilor din România*, volumul I, *Imaginar literar*, coordonat de Corin Braga. Pornind de la o serie de distincții între cele două genuri, Marius Conkan menționează unele dintre cele mai relevante studii privind anatomia tematică și textuală a acestor manifestări literare, cum ar fi C.N. Manlove, Roger C. Schlobin, Brian Attebery, Rosemary Jackson, Farah Mendlesohn sau Darko Suvin. În ceea ce privește construcția universurilor construite în conformitate cu specificul acestor genuri, Conkan ajunge la următoarea concluzie: „lumile ficționale din literatura SF și *fantasy* sunt sisteme de lumi posibile, care îmbină narațiunile cosmologice de tip mitic și religios cu designul alternativ al universului/realității, speculat în sens științific, filosofic sau ideologic.”¹⁷

Independent de posibilele asemănări dintre imaginarul SF și cel fantasy, există, totuși, deosebiri ce au în vedere *materialele*, dacă le putem numi astfel, din care sunt alcătuite spațiile-gază ale desfășurării scenariilor *fantasy*, respectiv SF: „De obicei, literatura *fantasy* pune accent pe prima componentă a acestui sistem de lumi posibile, construind universuri imaginare, cu caracter miraculos, prin hibridarea altor lumi mitice și religioase (vezi *Stăpânul inelelor*).”¹⁸ După cum susțin Caillois și Castex, *fantasy* este mai apropiat de miraculos și feeric, prin raportare la natura universului cristalizat, guvernat după legi proprii și aflat într-o relație protocolară cu lumea reală. De asemenea, cele trei ipostaze ale fantasticului, *fantasy* – *miraculos* – *feeric*, cooperează și în ceea ce privește tipurile de personaje, ființe cu propria „carte de identitate” – elfi, spiriduși, zâne, goblini, unicorni, centauri, creaturi fabuloase și mitice, foarte bine inventariate de către Judy Allen în *Enciclopedia Fantasy*¹⁹, apărută în 2005, la Editura RAO.

După cum se poate observa, nu poate fi vorba despre o definiție universal valabilă a fantasticului, cu atât mai puțin a literaturii *fantasy*, așa cum concluzionează și Emanuela Ilie, unul dintre criticii fini ai acestui tip de literatură care, în opinia sa, „în funcție de perspectiva din care o privești, îți impune, mereu, o altă definiție”²⁰.

¹⁵ *Proza fantastică americană*, vol. I (*Himera*), prefață și antologie de Maria-Ana Tupan, București, Editura Minerva, 1984, p. XI.

¹⁶ Sergiu Pavel Dan, *Fetele fantasticului. Delimitări, clasificări și analize*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005, p. 17.

¹⁷ Marius Conkan, *Portalul și lumile secundare: Tipologii ale spațiului în literatura fantasy*, București, Editura Tracus Arte, 2017, p. 216.

¹⁸ *Idem*, „Lumi alternative”, în Corin Braga (coord.), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I (*Imaginar literar*), Iași, Editura Polirom, 2020, p. 395.

¹⁹ Judy Allen, *Enciclopedia fantasy. Un ghid al animalelor fabuloase și al ființelor magice. De la elfi și dragoni la vampiri și vrăjitori*, cuvânt înainte de Jonathan Stroud, București, Editura RAO, 2005.

²⁰ Emanuela Ilie, *Fantastic și alteritate*, Iași, Editura Junimea, 2013, p. 81.

2. Oglindiri metodologice ale literaturii *fantasy*. Un punct de plecare

În ceea ce privește abordările metodologice ale literaturii *fantasy* în manualele de *Limba și literatura română* de clasa a IV-a, în urma unei analize de tip calitativ, am constatat că accentul este pus asupra sarcinilor de ordin integrativ, luându-se în considerare atât valorificarea interdisciplinară a textelor, cât și îmbinarea armonioasă a metodelor tradiționale cu cele moderne în vederea obținerii achizițiilor vizate. Din perspectiva tipurilor de texte valorificate, se observă tendința de a selecta fragmente din operele scriitorilor din canonul universal. În analiza selectivă a manualelor, vom urmări, de asemenea, și felul în care sunt valorificate tipurile de inteligență stipulate de Howard Gardner, psiholog american care, în lucrarea *Multiple Intelligences. The Theory in Practice. A Reader*, publicată în 1993, propune o nouă viziune, diferențiată și centrată pe nevoile reale ale elevului, văzut în individualitatea sa²¹, nu ca parte a unei colectivități. În lucrarea sa sunt descrise și exemplificate opt tipuri de inteligență: inteligența spațială/ vizuală, inteligența lingvistică, inteligența logico-matematică, inteligența muzicală, inteligența kinestezică, inteligența naturalistă, inteligența interpersonală și inteligența intrapersonală.

Nu ne propunem un studiu exhaustiv al abordărilor textelor *fantasy* în manualele de *Limba și literatura română* de clasa a IV-a, ci o analiză selectivă a acestora din perspectiva importanței orientării actului didactic nu doar spre acumularea de cunoștințe, ci și (sau mai ales) spre dezvoltarea și pregătirea multilaterală a elevului pentru viață. Această finalitate a actului didactic este prevăzută și în Raportul Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI, coordonat de Jacques Delors, tradus în românește *Comoara lăuntrică*, în care se menționează „cei patru piloni ai educației: a învăța să știi, a învăța să faci, a învăța să trăiești împreună cu ceilalți, a învăța să fii”²². Pornind de la aceste premise ale modelului educațional Delors, Florentina Sâmișăian consideră că:

„Accentul pus pe *metacogniție* este important și indică o schimbare de paradigmă față de viziunea tradițională asupra educației. Pornind de la perspectiva macro asupra rolului educației în societatea contemporană, putem înțelege mai bine și contribuția pe care disciplina limba și literatura maternă o poate avea în formarea elevilor.”²³

Spre exemplu, în manualul de la Editura Artklett, în Unitatea 2: „Din tainele cărților”, este inserat un fragment din textul lui Michael Ende, *Împărăția Fantăziază în primejdie*. Pornind de la acesta, sunt propuse serii de sarcini de lucru formulate atât în manieră tradițională, vizând itemi obiectivi cu alegere multiplă, privind locul acțiunii sau personajele povestirii, cât și în manieră modernă, solicitându-se crearea unei „rețele a personajelor”, pe baza unei hărți conceptuale. De asemenea, textul lui Michael Ende este utilizat ca suport pentru integrarea exercițiilor de gramatică, în special punându-se accent asupra substantivelor. Ulterior, în cadrul Unității 4: „Clichete de zurgălăi”, textul-suport

²¹ Gardner afirmă: „Am introdus conceptul de «școală centrată pe individ», instituție care ia în serios această multiperspectivă asupra inteligenței”, citat din Howard Gardner, *Inteligențe multiple. Noi orizonturi*, ediția a III-a, traducere de Nicolae Damaschin, București, Editura Sigma, 2015, p. 13.

²² Jacques Delors (coord.), *Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*, Iași, Editura Polirom, pp. 62-74.

²³ Florentina Sâmișăian, *O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev*, București, Editura Art, 2014, p. 18.

de sorginte fantasy îi aparține lui Cezar Petrescu, intitulându-se *Feerie*. În acest context, este propusă lectura pe rol, metodă extrem de benefică în procesul de „valorificare a modalităților optime de abordare [...] a procesului lecturii și a elementelor de teorie literară asociate acestui proces”²⁴. Elementele ce țin de sfera literară se armonizează, ca în cazul anterior, cu elementele lingvistice, morfologice, care vizează, de data aceasta, adjectivul. Conținuturile teoretice care vizează definiția descrierii sau a adjectivului sunt puse în contextul mai cuprinzător al relaționării dintre perspectivele tradiționale și cele moderne asupra scenariului didactic. Astfel, chiar dacă fundalul teoretic este consistent, acesta este dinamizat prin intermediul activităților/ metodelor alternative, cum ar fi Diagrama Venn (fig. 1) sau integrarea exercițiilor de mimică, ceea ce denotă o mai mare și conștientă deschidere a autorilor de manuale față de disponibilitățile psiho-afective ale elevilor din generația Z.

Fig. 1. Diagrama Venn

În ceea ce privește manualul de *Limba și literatura română* de la Editura Litera, în comparație cu cel menționat anterior, acesta propune o plajă mai variată de activități asociate textelor *fantasy*, centrate pe majoritatea tipurilor de inteligență propuse de Howard Gardner. Un prim fragment-suport îi aparține lui Oscar Wilde, *Uriașul cel egoist*, identificat în cadrul Unității 4: „Comori neprețuite”, unitate în care se explorează scrierea și gândirea imaginative. Pe baza textului lui Oscar Wilde se urmărește identificarea și stabilirea momentelor unui text narativ, precum și a persoanei pronumelui personal. Se poate observa limpede funcția de palimpsest a fragmentului selectat, ofertant din perspectiva maleabilității sale de conținut. Pe de o parte, pornind de la

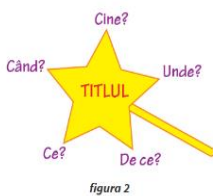
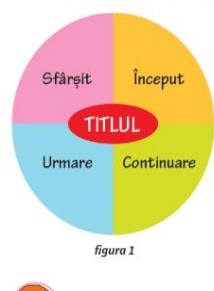
²⁴ Angelica Hobjilă, *Limba și comunicare – perspective didactice. Aplicații pentru învățământul primar*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2016, p. 380.

diverse componente ale aceluiași text, sunt vizate sarcini care valorifică atât inteligența intrapersonală („Dacă ai fi băiețelul din poveste, ce i-ai spune uriașului?”, inteligența lingvistică (prin exerciții pe baza textului, incluse în rubrica „Cu creionul în mână”), cât și inteligența logico-matematică (în chenarul „Clubul de lectură” se propune citirea unei alte povești similare, *Frumoasa și bestia*, pentru a compara Uriașul cu Bestia, utilizând diagrama Venn). Pe de altă parte, dacă aceste tipuri de activități se pot constitui în variante cât se poate de dezirabile ale etapelor de „prelectură” și „lecturi succesive”, alte sugestii metodologice – de tipul „Scrie un SMS unui coleg în care să îi transmiți că aveți nevoie de volumul de povestiri”, „Scrie continuarea poveștii și realizează un desen potrivit” sau „Desenează grădina Uriașului așa cum ți-o imaginezi tu. Completează cu enunțuri” asigură continuitatea dintre mesajul textului și eventualele forme prin care acesta se poate extinde în contexte mai ample (asocieri cu alte forme de discurs – literar sau nonliterar; integrarea textului în aria mai largă a umanioarelor; conexiuni cu exemple concrete din realitatea elevilor etc.) – reprezintă sugestii de activități fezabile în etapa de postlectură²⁵.

În cadrul aceleiași unități, un alt text-suport este celebrul text al lui Frank Baum, *Vrăjitorul din Oz*. Pe lângă sarcinile de lucru care vizează lucrul pe text (evidențiate în rubrici precum „Cu creionul în mână”), sunt propuse activități care valorifică variate tipuri de inteligență – vizuală (spațială), prin construirea figurinelor care să reprezinte personaje din text sau prin desenarea acestora; muzicală, prin trimiterea la teatrul radiofonic; kinestezică (corporală), prin jocul de rol utilizând marionetele confecționate; logico-matematică, prin includerea, pe baza aceluiași text literar, lecției despre *Organizatorii grafici* (fig. 2).

Organizatorii grafici

- Gândește-te la textul citit. Completează în caiet organizatorii grafici prezențați și rezolvă sarcinile de mai jos.
 - figura 1 - Scrie câte o idee în fiecare cadran, apoi povestește oral textul.
 - figura 2 - Scrie întrebări care încep cu cuvintele date, apoi răspunde oral.
 - figura 3 - Este bine că Dorothea i-a promis Sperietoarei că o ajută? Scrie câte două argumente PRO, respectiv CONTRA.
 - figura 4 - Completează cu informațiile pe care le consideri necesare.

PROBLEMA	
Argumente PRO	Argumente CONTRA

figura 3

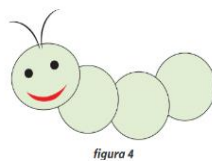

figura 4

Fig. 2. Organizatorii grafici

De asemenea, sunt valorificate, prin intermediul sarcinilor de lucru, diverse forme de organizare a activității didactice, aspect benefic atât din perspectiva dinamicii scenariului pedagogic, cât și din perspectiva alternării opticii privind raportul profesor –

²⁵ Despre această paradigmă de lectură tripartită vorbește detaliat Alina Pamfil, în *Didactica literaturii. Reorientări*, București, Editura Art, 2016.

elev/ elev – elev, după cum remarcă Emanuela Ilie: „Este un fapt bine-cunoscut că lecția devine cu mult mai eficientă (și în același timp mult mai plăcută pentru ambii membri ai binomului educațional) *prin îmbinarea modului de organizare frontal cu cel pe grupe și individual* (i.e. complementaritatea metodelor tradiționale cu cele moderne sau de ultimă generație).”²⁶ Prin organizarea unui „turnir al întrebărilor”, elevii sunt împărțiți în două grupe, astfel: prima este cea care formulează întrebări pornind de la fragmentul din *Vrăjitorul din Oz*, în timp ce a doua oferă răspunsurile adresate de prima echipă. Ulterior, rolurile se vor inversa, oferind șansa fiecărui elev de a se afla în cele două ipostaze: investigator, respectiv informator.

În cadrul Unității 5 – „Pe aripile imaginației” – din același manual, literatura fantasy este prezentă prin textul lui André Maurois, *Domnișoara Celesta*, și valorificată metodic similar cu textul discutat anterior, *Vrăjitorul din Oz*. Rubricile „Clubul de lectură”, „Lucru în perechi” și „Cu creionul în mână” valorifică atât buna înțelegere a textului și corelarea elementelor desprinse din acesta (răspunsuri la întrebări pe baza textului, de tipul „Din ce se croiau rochiile zânelor?” sau „Cine o ajută pe Mihaela să devină zână?”), cât și creativitatea copiilor prin sarcini care le oferă acestora posibilitatea să exploreze posibilele conexiuni dintre textul-suport și realitatea din care ei fac parte, așa cum sunt următoarele sarcini de lucru: „Scrieți o rețetă pentru un preparat care conține apă imaginativă”; „Cu ajutorul tabelului, calculează ce dimensiune ar trebui să aibă aripile, dacă tu ai deveni zână. Desenează aripile așa cum ți-ar plăcea să fie. Completează desenul cu explicații legate de materialul din care sunt făcute, forma lor etc.” În mod concludent, este cât se poate de ingenioasă îmbinarea interdisciplinară a exercițiilor care permit, conform viziunii lui Gardner, utilizarea mai multor „puncte de acces” către același conținut:

„Am putea considera subiectul ca fiind o cameră cu cel puțin șapte uși sau puncte de acces. Elevii variază din punct de vedere al punctului de acces cel mai potrivit pentru ei și al rutelor cel mai ușor de urmat după accesul inițial în cameră. Cunoașterea acestor puncte de intrare poate ajuta profesorii să prezinte noi materiale în moduri care pot fi înțelese ușor de elevi; pe măsură ce elevii explorează alte puncte de intrare, au șansa de a-și dezvolta perspective multiple, care sunt cel mai bun antidot la gândirea stereotipă.”²⁷

Trebuie menționat și faptul că, pe baza textului lui Maurois, sunt inserate atât repere teoretice din sfera morfologiei (verbul), cât și elemente ce țin de dimensiunea comportamentală/ socială, și anume solicitarea politicoasă a informațiilor, ceea ce ranforsează proprietățile eterogene ale literaturii *fantasy*²⁸, care furnizează texte ce pot fi utilizate atât ca lecturi propriu-zise, cât și ca rampe de lansare pentru conținuturile din ariile curriculare *Om și societate*, *Arte* sau *Matematică și științe ale naturii*, dacă ne raportăm la exemplele de valorificări metodologice expuse până acum.

²⁶ Emanuela Ilie, *Didactica limbii și literaturii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2020, p. 57.

²⁷ Howard Gardner, *op. cit.*, pp. 154-155.

²⁸ Am oferit o serie de sugestii de activități didactice pe baza textului lui J.R.R. Tolkien, *Scrisori de la Moș Crăciun*, într-un studiu mai amplu, în care am analizat potențialul pedagogic și creativ pe care îl are această corespondență de sorginte *fantasy*: Smărăndița-Elena Costin, „Inserții epistolare în literatura pentru copii. Sugestii de practici (extra)curriculare pentru cele trei cicluri de studiu preuniversitar”, în: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Buda (ed.), *New Perspectives on Multiculturalism: Literature and Dialogue*, Tirgu-Mureș, Arhipelag XXI Press, 2023, pp. 171-182, <https://asociatia-alpha.ro/ldmd/11-2023/LDMD-11%20Comm%20b.pdf>.

3. Observații

În urma acestei analize selective a manualelor, în care am urmărit abordările metodologice ale literaturii *fantasy* în manualele de *Limba și literatura română* pentru clasa a IV-a, putem face o serie de constatări. În primul rând, din perspectivă cantitativă, textele *fantasy* au o ocurență mai redusă, comparativ, de pildă, cu exemplele întâlnite în manualele de clasa a III-a, însă acest lucru nu estompează caracterul interdisciplinar al sarcinilor care au ca reper un text din sfera *fantasy*. În al doilea rând, din perspectiva calitativă, sarcinile de lucru solicită creativitatea, imaginația, capacitatea de a transfera elemente ale conținutului literar în universul cotidian al elevului. În completare, grafica este una prietenoasă, aspect care poate avea efect de stimulare a interesului față de lectură²⁹, creând un spațiu în care literatura este asociată cu valori și experiențe dezirabile. Nu în ultimul rând, se poate observa că, în ceea ce privește abordările didactice, metodele utilizate sunt preponderent moderne, urmărindu-se facilitarea dialogului dintre diversele paliere din structura cognitivă, psiho-emoțională și socială a elevului. Analiza mai amănunțită a subiectului va deschide, cu siguranță, și alte căi de acces spre tărâmul fantastic, spontan și explorabil al cunoașterii care are drept punct declanșator *literatura*, sub toate formele și dispozițiile sale inedite.

Bibliografie

1. Primară

BEȘLIU, Daniela, STĂNICĂ, Nicoleta, *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a IV-a*, București, Editura Litera, 2021.

MIHĂILESCU, Cleopatra, PIȚILĂ, Tudora, *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a IV-a*, București, Editura Art Klett, 2022.

2. Secundară – literatura *fantasy*

ALLEN, Judy, *Enciclopedia fantasy. Un ghid al animalelor fabuloase și al ființelor magice. De la elfi și dragoni la vampiri și vrăjitori*, cuvânt înainte de Jonathan Stroud, București, Editura RAO, 2005.

BRAGA, Corin (coord.), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I (*Imaginar literar*), Iași, Editura Polirom, 2020.

BRION, Marcel, *Arta fantastică*, traducere și postfață de Modest Morariu, București, Editura Meridiane, 1970.

CAILLOIS, Roger, *De la basm la povestirea științifico-fantastică*, studiu introductiv la *Antologia Nuvelei Fantastice*, București, Editura Univers, 1970.

CASTEX, Pierre Georges, *Le Conte Fantastique de Nodier à Maupassant*, Paris, José Corti, 1951.

CONKAN, Marius, *Portalul și lumile secundare: Tipologii ale spațiului în literatura fantasy*, București, Editura Tracus Arte, 2017.

DAN, Sergiu Pavel, *Fețele fantasticului. Delimitări, clasificări și analize*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.

²⁹ Într-un studiu recent, am abordat tema importanței ilustrațiilor în literatura pentru copii: Smărăndița-Elena Costin, „The Importance of Illustrations in the Reception of Literary Works in Primary Education. Examples from Contemporary Children’s Literature”, în *Journal of Humanistic and Social Studies*, vol. XV, No. 2 (30)/2024, “Aurel Vlaicu” University of Arad, pp. 121-131, https://www.jhss.ro/downloads/30/vol_15_2_2024.pdf.

- FOUCAULT, Michel, *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*, 1967, translated from French by Jay Miskowic, <https://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf>.
- HUNT, Peter, *An Introduction to Children's Literature*, Oxford-New York, Oxford University Press, 1994.
- ILIE, Emanuela, *Fantastic și alteritate*, Iași, Editura Junimea, 2013.
- JOURDE, Pierre, TORTONESE, Paolo, *Visages du double*, Paris, Nathan, 1996.
- MARINO, Adrian, *Dicționar de idei literare*, București, Editura Eminescu, 1973.
- Masca. *Proză fantastică românească*, vol. I, prefață și antologie de Alexandru George, București, Editura Minerva, 1982.
- MOUTSOPOULOS, Evangelos, *Categoriile estetice. Introducere la o axiologie a obiectului estetic*, traducere de Victor Ivanovici, introducere de Constantin Noica, București, Editura Univers, 1976.
- Proza fantastică americană*, vol. I (*Himera*), prefață și antologie de Maria-Ana Tupan, București, Editura Minerva, 1984.
- Proză fantastică franceză*, vol. I, antologie și prezentări de Irina Mavrodin, București, Editura Minerva, 1982.
- STURZA, Cătălin, *Fantasy. Lumi ficționale și mitologii inventate*, București, Editura Eikon, 2019.
- TIMMERMAN, John H., *Other Worlds: The Fantasy Genre*, Ohio, Bowling Green University Popular Press, 1983.
- TODOROV, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*, în românește de Virgil Tănase, prefață de Alexandru Sincu, București, Editura Univers, 1973.
- TOLKIEN, J.R.R., *On Fairy Stories*, 1938, <https://coolcalvary.com/wp-content/uploads/2018/10/on-fairy-stories1.pdf>.
- VAX, Louis, *L'art et la littérature fantastique*, Paris, PUF, 1963.

3. Secundară – literatură de specialitate

- COSTIN, Smărăndița-Elena, „Insertii epistolare în literatura pentru copii. Sugestii de practici (extra)curriculare pentru cele trei cicluri de studiu preuniversitar”, în: Boldea, Iulian, Sigmirean, Cornel, Buda, Dumitru-Mircea (ed.), *New Perspectives on Multiculturalism: Literature and Dialogue*, Tîrgu-Mureș, Arhipelag XXI Press, 2023, <https://asociatia-alpha.ro/ldmd/11-2023/LDMD-11%20Comm%20b.pdf>.
- COSTIN, Smărăndița-Elena, „The Importance of Illustrations in the Reception of Literary Works in Primary Education. Examples from Contemporary Children's Literature”, în *Journal of Humanistic and Social Studies*, vol. XV, No. 2 (30)/2024, „Aurel Vlaicu” University of Arad, https://www.jhss.ro/downloads/30/vol_15_2_2024.pdf.
- DELORS, Jacques (coord.), *Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*, Iași, Editura Polirom.
- GARDNER, Howard, *Inteligențe multiple. Noi orizonturi*, ediția a III-a, traducere de Nicolae Damaschin, București, Editura Sigma, 2015.
- HOBJILĂ, Angelica, *Limba și comunicare – perspective didactice. Aplicații pentru învățământul primar*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2016.
- ILIE, Emanuela, *Didactica limbii și literaturii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2020.
- PAMFIL, Alina, *Didactica literaturii. Reorientări*, București, Editura Art, 2016.
- SĂMIHĂIAN, Florentina, *O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev*, București, Editura Art, 2014.